

TOPLUMSAL DEĞİŞME VE DEĞERLER BAĞLAMINDA ÂŞIK MURAT
ÇOBANOĞLU'NUN TÜRKÜLERİNİN İNCELENMESİ

The Investigate Folk Songs of Âşık Murat Çobanoğlu's in the Context of Social Change and Values

Damla TOPÇU¹

¹Öğr. Gör. Dr. Fırat Üniversitesi, Kovancılar Meslek Yüksekokulu, Evde Hasta Bakımı Programı, Elazığ, Türkiye, dtopcu@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0002-1594-6806

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
12.12.2022
Kabul/Accepted:
05.09.2023

DOI:

10.18069/firatsbed.1217765

Anahtar Kelimeler Murat
Çobanoğlu, Türkü,
Toplumsal Değişme, Değer

ÖZ

Sözlü kültürün bir unsuru olan türküler, Türk milletinin yaşam biçimine dair ifadelerle yer veren önemli sosyolojik öğelerdir. Türkülerin en önemli kaynaklarından birisi saz şairleridir. XVI. yüzyıldan günümüze kadar âşıklık geleneği içinde varlıklarını sürdüren ve halk ozanları olarak da ifade edilen saz şairleri (âşık), kabiliyetleri ölçüsünde gördüklerini, bildiklerini, yaşam deneyimlerini saz eşliğinde dile getirmektedirler. Bu çalışmada bir âşık olan Murat Çobanoğlu'nun türküleri sosyolojik olarak incelenmektedir. Türkülerin, toplumsal değişim ve değerler hakkında önemli ifadeler sunuyor olmasından dolayı Âşık Murat Çobanoğlu'nun türküleri toplumsal değişim ve değerler bağlamında ele alınmıştır. Bu şekilde hem Türkülerin sosyolojik önemi anlaşılmasına hem de toplumsal değişim ve değerlere dair önemli ipuçları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, veriler doküman analizi tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Âşık Murat Çobanoğlu'nun dijital ortamdaki türküleri, toplumsal değişme ve değerler göz önünde bulundurularak incelenmiş ve çalışmanın amacına uygun olan türküler analiz için belirlenmiştir. Belirlenen bu türküler hem toplumsal değişme hem de değerler bakımından incelenerek yorumlanmıştır.

ABSTRACT

Folk songs, which are an element of oral culture, are important sociological elements that contain expressions about the life style of the Turkish nation. One of the most important sources of the folk song is the sedge poets. XVI. century to the present day in the tradition of minstrelsy and, sedge poets, also referred to as folk poets (ashik), they Express what they see, know, and life experiences to the extent of their abilities. In this study, the folk songs of Murat Çobanoğlu, who is a minstrel, are analyzed sociologically. Since folk songs offer important expressions about social change and values, the folk songs of Âşık Murat Çobanoğlu are discussed in the context of social change and values. In this way, it has been tried to understand the sociological importance of folk songs and to reveal important clues about social change and values. Qualitative research method was used in the study, and the data were analyzed using document analysis technique. The folk songs of Âşık Murat Çobanoğlu in the digital environment were examined by considering social change and values, and the folk songs suitable for the purpose of the study were determined for analysis. These determined folk songs were analyzed and interpreted in terms of both social change and values.

Keywords

Murat Çobanoğlu, Folk
Song, Social Change, Value

Atıf/Citation: Topçu, D. (2023). Toplumsal Değişme ve Değerler Bağlamında Âşık Murat Çobanoğlu'nun Türkülerinin İncelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 3, 1389-1399.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Damla TOPÇU, dtopcu@firat.edu.tr

1. Giriş

Türk toplumunun özelliklerini ve toplumda yaşanan değişimleri en iyi şekilde ortaya koyan değerlerden birisi türkülerdir (Vural, 2011: 397). Toplumda ait veriler sunan türkülerin en önemli kaynaklarından biri saz şairleridir. Âşık olarak ifade edilen saz şairleri, âşıklık geleneği içinde varlıklarını sürdürerek içinde yaşadıkları toplumun sözcüsü olmuş, onların her türlü duygu ve düşüncelerini sazlarıyla dile getirmişlerdir. Âşıklık geleneği XVI. yüzyıldan günümüze kadar Karacaoğlan, Âşık Ömer, Gevheri, Şenlik gibi birçok ismi toplumumuza kazandırmıştır (Şimşek, 2016: 117-118). Âşıklık geleneğinin toplumumuza kazandırmış olduğu bir diğer önemli isim de Âşık Murat Çobanoğlu'dur. Bu çalışmada Âşık Murat Çobanoğlu'nun türkülerinin toplumsal değişim ve değerler bağlamında sosyolojik analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çobanoğlu'nun çalışmaya dâhil edilen türkeleri, internet sitesinden temin edilmiştir.

Âşık Murat Çobanoğlu'nun hayatına dair birkaç bilgiye yer verilmesinin çalışmaya yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Saz şairlerinin önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Murat Çobanoğlu, 1940 yılında Kars'ın Kaleiçi Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Çobanoğlu, "soya çekme" ve "bade içme"¹ ile âşıklığa yönelmiş ve usta çırak ilişkisi içinde türkülerini icra etmeye başlamıştır. Çobanoğlu'nun yetişmesinde başta babası Âşık Gülistan olmak üzere Şavşatlı Deryâmi, Posoflu Müdâmi, Kağızmanlı Cemal hoca gibi birçok ustanın katkısı olmuştur. Çobanoğlu başlangıçta "Devranî" ve "Yananî" mahlaslarını kullanmış 20 yaşından sonra ise Âşık Reyhanî'nin isteği üzerine "Çobanoğlu" mahlasını kullanmaya başlamıştır. Birçok ses kaydı ve plak dolduran Çobanoğlu, 1971 yılında "Çobanoğlu Halk Ozanları Kahvesi" ni kurmuştur. Çobanoğlu, kurmuş olduğu bu kahve ile hem usta âşıkları bir araya getirmiş hem de yeni âşıkların yetişmesini sağlamıştır (Durbilmez, 2005: 119-120). Folklor alanında çalışmalar yapan Çobanoğlu, kendi türkülerini söylemesinin yanı sıra ustalarının eserlerini koruyan ve yayan bir âşıktır (Halıcı, 1992: 140).

Çobanoğlu'nun eserlerinde Kars yöresine ait özellikler yer almaktadır. Çobanoğlu, doğup büyüdüğü yöreyi türkülerinde sık sık dile getirmiş, yaşadığı zamanın ve mekânın özelliklerini türkülerine yansıtmıştır. Bu nedenle türkülerin de dâhil olduğu her türlü şiir, şairin içinde bulunduğu toplum ve coğrafya ile bütün olarak değerlendirildiğinde tam anlamıyla anlaşılacaktır² (Somuncu, 2022:200). 2005 yılında Ankara'da vefat eden Âşık Murat Çobanoğlu'na ait çeşitli türlerde olmak üzere toplamda 344 şiir belirlenmiştir (Durbilmez, 2005: 119-121).

Âşık Murat Çobanoğlu'nun yazmış olduğu şiirler arasında türküler de yer almaktadır. "Dön Baba", "Affeyle Yaradan Bizi", "Allah'ım", "Bilmiyor", "Doğru Yürü Doğru Çalış", "Etmedi mi", "Güvenmem", "Kardeş", "Kars Mutfağı", "Oğul Babayı Tanımaz", "Ortadirek", "Ne Kötü Zamana Kaldık", "N'olur Bu Civanlar Vurulmasınlar", "Yirminci Asrın Sonuna Kaldık", "Kusur mu Etmiş", "Geçim Zor Oldu", "Okuma Destanı", "İlimsiz Bir Kimse İnsan Olamaz", "Vicdanlı Olana Bir Destanım Var", "Yavaş Yavaş Kayıp Oluyor" türkülerinden bazılarıdır (<https://www.turkudostlari.net/>). Bu çalışmada çalışmanın amacına uygun türküler belirlenerek toplumsal değişim ve toplumsal değerler bakımından incelenmiştir. Bu şekilde toplumsal değişim ve değerlere ilişkin veriler elde edilmiştir.

2. Sosyolojik Olarak Türküler

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde türkü "Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume" karşılığı ile verilmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>). Aynı zamanda türkü, "ezgi ile söylenen anonim halk edebiyatı nazım biçimi" olarak da tanımlanmaktadır (Albayrak, 2012: 611).

Türküler içinde buldukları dönemi ve o dönemin koşullarını dolaysız, sade ve etkili bir şekilde dile getiren toplumsal ve kültürel öğeler (Abak, 2007: 117), Türk'e özgü olan ve Türkçe söylenen şiir olarak da ifade

¹ "Bade içme, görülen rüya sonucu manevi bir değişmeye uğramadır. Âşık edebiyatında bade içme, rüya motifi gelenek icabıdır. İnanişâ göre âşık olmak için ya usta yanında yetişmek ya da mutlaka 'pir' elinden bade içmek gerekir." (<https://turkoloji.cu.edu.tr/> 22.10.2022).

² Bu çalışmada da Âşık Murat Çobanoğlu'nun türkeleri, devrin genel söylemi, Kars'ın sosyal, demografik ve ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde daha anlaşılır olacaktır. Kars'ın demografik özellikleri için bakınız: Demir, M. (2015). Kars İlinin Nüfus Gelişimi ve Başlıca Demografik Özellikleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20(34), 127-156. Kars'ın yöresel özellikleri için bakınız: Somuncu, A. Ş. (2022). Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 53, 189-205, s. 196.

edilmektedir (Kaya, 2021: 167). Türküler hece ölçüsü kullanılarak sade bir dille yazılmakla birlikte az sayıda da olsa aruz ölçüsüyle süslü bir dilde yazılan türkülerin olduğu da görülmektedir (Albayrak, 2012: 611).

Türküyü, söyleyeni belli olan ve belli olmayan (anonim) şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Âşık şiirleri söyleyeni belli olan türkülerdir. Söyleyeni belli olmayan türküler ise, sözlü gelenek içinde meydana gelen, zamanla yöreden yöreye değişip gelişen ve bazen bozulmaya uğrayan türkülerdir. Söyleyeni belli olsun ya da olmasın türkü, her zaman bir ezgi ile ifade edilen şiirlerdir. Aynı zamanda türkü, halk ozanları tarafından yazılan en eski dize topluluklarından biridir (Albayrak, 2012: 611).

Türkülerin Anadolu'daki ilk örneklerine XVI. yüzyılda rastlanılmaktadır. Türkülerin konuları, toplumda meydana gelen çeşitli olaylar ve bu olayların toplumda uyandırdığı duygu, düşünce ve kahramanlıklardan oluşmaktadır. Bu yönüyle türküler, toplumların yaşam biçimlerine yönelik izler taşımaktadırlar (Albayrak, 2012: 611). Türküler toplumlara ait önemli veriler sunmakla birlikte toplumsal yaşamı düzenleme ve aktarma noktalarında da önemli işlevlere sahiptirler (Vural, 2018: 2). Türküler, toplumsal hafızaya dair kültürel veriler de ortaya koymaktadır. Bu kültürel veriler türküler aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılırken aynı zamanda toplumun, içinde bulunduğu durumları ve yaşadıkları olayları fark etmeleri de yine türküler aracılığıyla olmaktadır (Dere ve Çapraz, 2021: 161).

Toplumun ortak malı olması hasebiyle türkülerde, ortak duygu ve düşüncelere yer verilerek toplumun sıkıntılarına derman olma söz konusudur (Kurt, 2016: 63). Uzun bir zaman dilimi içinde gelişen türküler, halkın yaşam biçimini ve tarihsel olayları şiirsel olarak dile getirmektedir (Albayrak, 2012: 612). Dolayısıyla bir yerde bir türkü varsa orada kesinlikle o topluma ait bir dram, bir yara, milli bir coşku, inançtan kaynaklı bir korku ve boyun eğme vardır (Tokel, 2002: 292).

Köksal Alver, türkülerin tarihe tanıklık ettiklerini ve onları başka zamanlara aktardıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Bin yıllara yayılan türkü, ilginç bir şekilde zamanları, dönemleri, çağları ve dolayısıyla o zamanların insanlarını, hallerini, gerçeklerini hem saklar hem başka zamanlara taşır. Köyün kente, gencin yaşlıya, kızın kadına, çocuğun babaya, zengininin yoksula, âlimin cahile, kağınının kara trene, trenin uçağa, karışmasının ve katışmasının müthiş örneğini sergiler. Tıpkı, derenin ırmağa, ırmağın denize, yaprağın dala, kuzunun meraya, taşın duvara katışıp yeni bir gerçekliğe dönmesi gibi. Türkü zamanların ve durumların tanığı olarak herkesi bir halkada buluşturmayı becerir. Bunu başka alanlarda da gerçekleştirir” (2015: 188).

Alver'in ifadelerinde görüldüğü gibi türküler içinde buldukları dönemlere ait bilgiler saklamakla birlikte bunları yeni dönemlere de aktarmaktadırlar. Aynı zamanda insanları bir araya getirme noktasında başarılı olan türkülerin, toplumsal birlik ve beraberlik için oldukça önemli unsurlar oldukları da söylenilebilir.

Türkülerin tüm insani duygulara yer vermesi onları toplum nezdinde önemli hale getirmektedir. Ayrıca halkın konuştuğu dili kullanmaları ve toplumun tüm yönlerini bir bütün olarak etkili bir söyleyişle ifade ediyor olmaları da türkülerini toplum nezdinde vazgeçilmez hale getirmektedir. Bu durum türkülerin yayılmasında ve uzun süre varlıklarını sürdürmelerinde etkili olmaktadır (Albayrak, 2012: 612). Türkülerin uzun süre varlıklarını sürdürmelerinde saz şairlerinin ve teknolojik gelişmelerin önemli etkilerinin olduğu da aşikârdır.

Saz şairleri, türkülerin oluşmasında önemli kaynaklardır. Saz şairleri toplumsal yaşamda gördüklerini, duyduklarını, yaşadıklarını kendi sanatsal yetenekleri ölçüsünde ifade etmektedirler. Bu şekilde türkülerin topluma duyurulması ve yaygınlaşması kolaylaşmış olmaktadır (Albayrak, 2012: 612). Saz eşliğinde söylenen türküler âşıklık geleneği içinde gelişimini sürdürürken daha sonrasında yazılı olarak bu gelişimini devam ettirmiştir. Aynı zamanda bu gelenek, medya aracılığıyla da yaşatılmakta ve gelişmesine katkı sağlanılmaktadır (Özbey, 2015: VII).

Türküler, toplumun gelenek ve göreneklerinin, adetlerinin kısacası yaşam biçiminin kuşaktan kuşağa aktarılması noktasında işlevseldirler. Bu bağlamda içinde bulunduğu döneme tanıklık eden türküler, edebiyatçılar, dilbilimciler ve halkbilimciler kadar sosyologların da önemli bir veri kaynağını oluşturmaktadır (Adıgüzel, 2020: 206).

Türküler toplumun önemli kültürel unsurlarından birisidir. Türkülerin sosyolojik olarak incelenmesi o toplumun yapısı ve değişimi hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır (Abak, 2007: 117). Türküler aynı zamanda o toplumun çeşitli ortak duygularını da dile getirmektedir (Tokel, 2002: 292). Türküler, aşk, gurbet, ölüm, seferberlik, kahramanlık gibi yaşanmış olayları, toplumun ortak iyiliğini göz önünde

bulundurarak samimi bir şekilde dile getirmektedir (Kaynar, 1996: 40). Ayrıca türküler toplumun sosyokültürel, ekonomik yaşamı hakkında da bilgi sunmaktadır. Türkülerin bu özellikleri, onların sosyoloji bilimi için önemli veri kaynağı olduklarını ortaya koymaktadır.

Türkülerin, toplumların yaşam biçimine yönelik izler taşıması, toplumsal yaşamı düzenlemesi, kültürü kuşaktan kuşağa aktarması, toplumsal hafızaya dair veriler sunarak geçmişteki olaylardan haberdar etmesi, toplumun ortak duygularını dile getirmesi, toplumsal bütünleşmeyi sağlaması, toplumdaki değişimleri ve değerleri dile getirmesi gibi işlevleri onların sosyolojik olarak incelenmesini önemli hale getirmektedir.

3. Toplumsal Değişme, Değerler ve Türküler

Toplumsal değişme, bir grubun sosyal yapı ve işlevlerinde çeşitli sebeplerle meydana gelen yeni vaziyetler olarak ifade edilirken (Arvasi, 1999: 15), toplumsal yapının, toplumsal ilişkilerin ve toplumsal kurumların değişmesi (Zencirkıran, 2006: 9) olarak da izah edilmektedir.

Anthony Giddens, tüm insanlığın ciddi bir toplumsal değişme süreci içinde olduğunu belirtmektedir (2005: 40). Tüm insanlığı etkileyen bu toplumsal değişmelerin birçok nedeni bulunmaktadır. İnsanın değişim isteği, nüfus artışı, askeri ve siyasi çatışmalar, ilmi ve teknolojik gelişmeler gibi birçok faktör toplumsal değişmeye neden olmaktadır (Arvasi, 1999: 15). Aynı zamanda ulaşım imkânlarının artması, iletişim araçlarının gelişmesi, bilgisayar teknolojilerine verilen önemin artması gibi faktörler de toplumsal değişmeyi dinamik hale getirmektedir (Cezayirli, 2004: 31). Tüm bunların yanında dünyanın her yerinde etkili olan sanayileşme, kentleşme, küreselleşme, modernleşme, postmodernleşme gibi süreçlerin de toplumsal değişme üzerinde etkili olduğu görülmektedir (Düzgüner, 2015: 107-108).

Emile Durkheim toplumsal değişmeyi evrimsel ve anomik gelişmeler olarak iki bağlamda ele almaktadır. Ona göre evrimsel anlamda değişme tarihsel ve zorunludur. Bu zorunluluk ilerleme ve gelişmeyi sağlayan işbölümünün doğasında vardır. İkinci bağlamda değişme ise toplumsal bütünleşmeyi bozan, sapmaya ve anomiyeye yol açan gelişmelerdir. Durkheim bireylerin toplumdaki uzaklaşmalarını, yabancılaşmalarını anomik kavramıyla açıklamaktadır. Ona göre bireysel çıkarlar ortak değerler ve inançlarla uzlaşmadığında bir uyum sorunu ortaya çıkmakta, topluma bağlılık zayıflamakta ve anomik durumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum “değerlerin genelleşmesine”, değerlere olan bağlılığın ve değerlerin düzenleyici gücünün zayıflamasına neden olmaktadır (Tatlıcan, 2018: 46-49). Durkheim’in toplumsal değişme anlayışında görüldüğü gibi toplumsal değişme, toplumsal değerler üzerinde etkili olmaktadır.

Toplumsal değişme, kurumların, ilişkilerin değişmesi noktasında etkili olduğu gibi toplumsal değerlerin değişmesinde de etkili olmaktadır. (Özensel, 2003: 222). Toplumsal değerler, “toplum içinde işleyen ve değerlendirmelerde kullanılan standartlar” olarak tanımlanmaktadır (Dönmezer, 1990: 253). Aynı zamanda toplumsal değerler, toplum üyelerince benimsenen düşünceler, yöntemler, kurallar, nesnelere ve benzerleridir (Ozankaya, 1995: 132).

Toplum içinde yer alan fertlerin ortak bir şekilde paylaştıkları ve davranışlarında baz aldıkları toplumsal değerler (Topçu, 2022: 207), toplumsal yapının anlamlı hale gelmesinde oldukça işlevseldirler. Toplumsal değerler, toplumsal yapı içinde bir çimento işlevi görerek toplumun bütünlüğünü sağlamaktadır (Yazıcı, 2013: 1002). Aynı zamanda toplumsal değerler olarak ifade edilebilecek sevgi, saygı, hoşgörü, yardımlaşma, dayanışma, çalışkanlık, selamlaşma, özgürlük, sorumluluk, adalet ve eşitlik, kardeşlik, doğruluk, misafirperverlik, fedakârlık, şefkat ve merhamet sahibi olmak, mütevazılık gibi değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması hak ve hürriyetlerin kazanılması açısından da önem arz etmektedir (Göz, 2014: 89). Görüldüğü gibi toplumsal değerler, hem toplumun anlamlı bir bütünlük kazanmasında hem de fertlerin hak ve hürriyetlerini kazanmalarında işlevsel bir özellik göstermektedir.

Toplumsal değerler tüm işlevselliğine rağmen toplumsal değişmelere bağlı olarak değişebilmekte ya da önemsiz hale gelebilmektedir. Bu durum toplumun bütünlüğüne zarar vermekle birlikte bilinçsiz bireyselleşmelerin artmasına da neden olmaktadır. Hayati Hökelekli’nin ifade ettiği gibi toplumda “merhamet”, “dayanışma”, “hoşgörü”, “dürüstlük” gibi değerlerin değişmesi yahut önemsizleşmesi bireyselleşmelerin artmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde hak, adalet, güven, sorumluluk gibi değerlerin değişmesi yeni nesillerin sağlıklı karakter geliştirmelerini olumsuz etkilemekte ve insan hayatı anlamsız hale gelmektedir. Dolayısıyla toplumsal değerlerin çeşitli nedenlerden dolayı aşınıyor olması, sağlıklı ve huzursuz bir toplumu beraberinde getirmektedir denilebilir (2010: 5). Toplumun sağlığına kavuşması, toplumda var olan değerlerin yaşatılması ve toplumsal gereksinimlerin giderilmesinde bu değerlerin dikkate alınması ile mümkün olmaktadır (Topçu, 2022: 58).

İnsanla birlikte var olan toplumsal değerler, her zaman bir sonraki nesile bir yaşam biçimi sunmaktadır. Ancak bu yaşam biçimi, toplumsal değerlerin zaman içinde aşınması yahut bu değerlerin geri planda kalması gibi nedenlerden dolayı değişmektedir (Avcı ve Topçu, 2021: 147). Yapılan çalışmalarda zamansal ve

mekânsal farklılıklarla birlikte saygı, sevgi, örf adet, gelenek, görenek, akrabalık, komşuluk, misafirperverlik gibi toplumsal değerlerin giderek geri planda kaldığı ve bu değerlerden çeşitli derecelerde de olsa uzaklaştığı görülmektedir (Topçu, 2022: 206). Bu durumda Durkheim'in anomi kavramında olduğu gibi değerler birleştirici ve düzen sağlayıcı gücünü kaybetmekte ve bireyler toplumdan uzaklaşmaktadır. Bu durum türkülerde de yansımaktadır. Türkülerin toplumda yaşanan değişimleri dile getiriyor olmasından dolayı Durkheim'in anomi olarak ifade ettiği durumların türkülerde dile getirildiğini söylemek de mümkündür. Toplumun kuşaktan kuşağa aktarmış olduğu toplumsal değerleri ve bu değerlerde yaşanan değişimleri türkülerde görmek mümkündür. Çünkü türküler Vural'ın da belirttiği gibi halkın dili, aynası ve kimliğidir. Türkülerin halkın içinde doğması, o halka ait kültürel özelliklerin en iyi şekilde yansıtılmasına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla türküler sevinçten üzüntüye kadar her alanda halka yoldaşlık eden önemli unsurlardır (2011: 398). Türkülerin toplumsal yaşamın her alanına dair veriler sunuyor olması, toplumsal değişme ve değerlere ilişkin verilerin elde edilmesini sağlamaktadır. Bu şekilde zamansal olarak yaşanan değişimleri de görmek mümkün olmaktadır.

4. Araştırmanın Metodu

Bu araştırma nitel araştırma olup doküman incelemesi yöntemi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Doküman analizi, metinlerin ve belgelerin (yazılı veya elektronik) araştırılmak istenen konu çerçevesinde analiz edilmesidir (Kıral ve Çilek, 2020: 14). Doküman incelemesi; dokümanların tespit edilmesi, verilere ulaşılması, verilerin orijinalliğinin kontrol edilmesi ve anlaşılması, verilerin analiz edilmesi ve verilerin gerekli yerlerde kullanılması aşamalarından oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Bu çalışmada analiz edilen dokümanlar Âşık Murat Çobanoğlu'nun türkülerini olup, dokümanlar toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenmiştir.

Türkülerin sosyolojik olarak incelenmesine yönelik çalışmalara bakıldığında türkülerin göç ve gurbet olguları, toplumsal cinsiyet, kolektif bilinç gibi açılardan incelendiği³ ancak toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenmediği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Çobanoğlu'nun türkülerini toplumsal değişme ve değerler bağlamında ele alınmıştır.

Bu çalışmada Âşık Murat Çobanoğlu'nun 170 türküsüne internet sitesinden ulaşılmış ve bu türküler toplumsal değişme ve değerler bakımından incelenmiştir. Bu türkülerin hepsi toplumsal yaşama dair birçok şey söylüyor olsalar da bu çalışmada araştırmanın amacına uygun olan türküler analiz için belirlenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın örnekleme, amaçsal örneklemeden hareketle belirlenmiş olan, "Yirminci Asrın Sonuna Kaldık", "Kusur mu Etmiş", "Ne Kötü Zamana Kaldık", "Geçim Zor Oldu", "Dön Baba", "Doğru Yürü Doğru Çalış", "Okuma Destanı", "İlimsiz Bir Kimse İnsan Olamaz", "Vicdanlı Olana Bir Destanım Var", "Yavaş Yavaş Kayıp Oluyor" türküleridir. Bu türkülerde toplumsal olarak yaşanan değişimlere ve değerlere odaklanılmıştır. Böylece toplumsal yaşamdaki değişme ve değerlere ilişkin neler dile getirildiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

5. Toplumsal Değişme ve Değerler Bağlamında Âşık Murat Çobanoğlu Türküleri

Toplumdaki değişimlerin ve bizi biz yapan değerlerimizin kuşaktan kuşağa aktarılmasında sözlü ve yazılı kültürün önemi oldukça büyüktür. Sözlü kültür içinde yer alan âşıklık geleneği, Türk toplumunun ortak kültürünü yansıtan önemli bir gelenektir. Âşıklar, içinde buldukları toplumun özelliklerini, değerlerini ve zaman içinde yaşanan değişimleri saz eşliğinde dile getirerek kuşaktan kuşağa aktarmaktadırlar. Bu çalışmada da Âşık Murat Çobanoğlu'nun türkülerinde toplumsal değişme ve değerlere ilişkin neleri dile getirdiği üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın makale boyutunu aşmaması için tüm türkülerini çalışmaya dâhil edilmemiştir. Çobanoğlu'nun tüm türkülerini toplumsal yaşama dair önemli ipuçları veriyor olsa da bu

³ Türkülerin sosyolojik olarak incelendiği örnek çalışmalara bakınız: Adıgüzel, Y. (2020). "Yarım İstanbul'u Mesken mi Tuttun?": Sosyolojik Bir Olgu Olarak Türküler ve Türkülerde Göçün İzleri. *Sosyoloji Divanı*, (15), 193-208. Ok, B. (2014). Sosyolojik Bir İmgelem Olarak Ağıt. *III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı- I* içinde (67-77). Nuriye Kayar ve Ümit Güneş (Ed.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Basımevi. Alpdogan, F. F. ve Solmaz, F. (2022). Polat Yöresi Gelin Türkülerinde Toplumsal Cinsiyete Dair İzler. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 4(10), 797-812. Avşar, M. ve Türkmen, İ. (2013). Neşet Ertaş Türkülerinde Göç ve Gurbet Olguları. *Uluslararası Bozkırın Tezenesi Neşet Ertaş Sempozyumu* Cilt 1 içinde (67-87). 13-14 Mayıs, Kırşehir.

çalışmada Çobanoğlu'nun toplumsal değişme ve değerlerle ilişki olduğunu düşündüğümüz türkülerini analiz edilmiştir.

Toplumsal değişme ve değerler noktasında Âşık Murat Çobanoğlu'nun "Yirminci Asrın Sonuna Kaldık" türküsü ilk olarak ele alınmıştır. Türkünün sözleri şu şekildedir: "Yirminci asrın sonuna kaldık / Kızı ana, oğul baba bilmiyor./ Meyhaneler doldu cami boşaldı./ Hafız namaz, hoca dua bilmiyor// Parmakları oje, dudaklar boya, Kadınlar atlıdır, erkekler yaya./ Mini etek çıktı, kalmadı hayâ./İğne iplik, gömlek yama bilmiyor.// Söz çok olur inmeyelim derine./ Kadın var ki kan kusturur erine./ İslam'ın şartını sorsan birine./ Dudak durur, dil sayabilmiyor. // Çobanoğlu bundan sonra ne diye?/ Saklayana sözüm kalsın hediye./ "Bismillah"sız el atıyor ekmeğe, Sofrası boş karnı doyabilmiyor" (Özer Yürük, 2019: 107-108; <https://www.turkudostlari.net/>).

Âşık Murat Çobanoğlu bu türküsünde yirminci yüzyılın sonlarında yaşanan toplumsal değişimlerden bahsetmektedir. İlk olarak Türk toplumu için önemli olan anne-babaya saygı değerinin değiştiğini ve evlatların anne babayı bilmediğini belirtmektedir. Aynı zamanda Müslümanlığın bir simgesi olan ve dini bir değer atfedilen camilere giden insanların sayısının azaldığını buna karşılık dini anlamda hoş görülme yerler olan meyhanelere giden insanların sayısının arttığını, İslam'ın şartını bilmeyenlerin olduğunu ve "Bismillah" denilmeden sofraya oturulduğunu belirterek dini değerlerde yaşanan değişimleri de ortaya koymaktadır. Çobanoğlu, giyim kuşam anlamında yaşanan değişimlerden de bahsetmektedir. Kadınların makyaj yapmaya, mini etek giyinmeye başladıklarını ancak dikiş dikmeyi bilmediklerini belirtmektedir. Kadınların erkek gibi, erkeklerin de kadın gibi davrandığını, utanma duygusunun ve aile değerinin kaybedildiğini ifade etmektedir.

Çobanoğlu'nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü "Kusur mu Etmiş" adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: "Bir destanım vardır zamana göre, /Dünya bizden küsmüş, kusur mu etmiş? /Bir toplumda küçük bilmez büyüğü./ Konuşanlar susmuş, kusur mu etmiş?// Böyle midir bizim için bu hayat?/ Asır mı böyledir bizde mi inat?/Terbiye görmemiş hayırsız evlât./ Babasını dövmüş, kusur mu etmiş? //Söz vardır ki kâinatı susturur, / Söz vardır ki boyun ipe astırır, /On ikide kız saçını kestirir, /Anasını boğmuş, kusur mu etmiş?// Kaptan olan gemisini yüzdürür, /Bazısı kırkında kendin azdırır, /Karısını çırıl çıplak gezdirir, /Kocasını dövmüş, kusur mu etmiş? //Bir evlat ki babasına kızarsa, /Büyüğünü bilmez yoldan azarsa, /Kız onunda kapı kapı gezerse, /On birinde doğmuş, kusur mu etmiş? //Kara toprak nice insanı yutmuş, /Karun'un devleti toprağa batmış, /Anasına bakmış saçın uzatmış, /Bıyığını kesmiş, kusur mu etmiş? //Seçemedik yahşi ile yamanı, /Affet Mevla'm bizdeki bu isyanı! /Dinleyenler hor görmesin destanı, /Çobanoğlu yazmış, kusur mu etmiş?" (Özer Yürük, 2019: 105; <https://www.turkudostlari.net/>).

Çobanoğlu, "Kusur mu Etmiş" adlı türküsünde de toplumda yaşanan değişimlerden bahsetmektedir. Kültürel açıdan bizi zengin kılan birtakım değerlerimizin değiştiğini dile getirmektedir. Küçüklerin büyüklere saygı göstermediğini, çocukların terbiye edilmediğini, anne-babaya karşı şiddet noktasına varan saygısızlıkların olduğunu, evlatların hayırsızlaştığını, insanların utanma duygularını kaybettiklerini, iyi ve kötünün ayırt edilemediğini belirtmektedir. Türk toplumu için büyüklere, anne babaya ve anne babaların birbirlerine karşı saygı göstermesi önemli bir değer olsa da yaşanan birçok değişme ile birlikte bu değerlerden yavaş yavaş uzaklaşıldığı görülmektedir.

Çobanoğlu'nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü "Ne Kötü Zamana Kaldık" adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: "Derdini anlayan olmaz/ Ne kötü zamana kaldık/ Dünya aynı asır döndü/ Ne kötü zamana kaldık// Boşuna geçiyor devran/ Dost dostuna olmuş düşman/ Yatma ey Mehdi'yi zaman/ Ne kötü zamana kaldık// Her gelene atma taşı/ Acıdır derlinin yaşı/Öldürür kardeş kardeşi/Ne kötü zamana kaldık// Boşuna gezme dünyayı/ Bilmezsin elif'i ba'yı/ Oğul tanımaz babayı/ Ne kötü zamana kaldık// Müslümanda çoktur sızı/ Kötüden hak olmaz razı/ Anasını bilmez kızı/ Ne kötü zamana kaldık// Kar etmez kula nasihat/ Kim kime eder şikayet/ Dünyadan kalktı bereket/ Ne kötü zamana kaldık// Çobanoğlu çoktur dava/ Her gün yıkılır bir yuva/ Yardım eyle bize Mevla/ Ne kötü zamana kaldık." (<https://www.turkudostlari.net/>).

Toplumumuzda insanları bir araya getiren en önemli değerlerden birisi güven duygusudur. Ancak Çobanoğlu, "Ne Kötü Zamana Kaldık" adlı türküsünde güven duyma değerinin kaybedildiğinden bahsetmektedir. Çobanoğlu, insanların birbirlerine dertlerini söyleyemediğini, dostun dosta düşman olduğunu, kardeşin kardeşi öldürdüğünü, evladın anne babasını tanımadığını, her gün yuvaların yıkıldığını belirtmektedir. Bu durumdan duyduğu tedirginliğini dile getiren Çobanoğlu, insanların Kur'an bilmediklerini, nasihat dinlemediklerini ve bu şekilde dünyadan bereketin kalktığını da ifade etmektedir.

Çobanoğlu'nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü "Geçim Zor Oldu" adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: "Dertli kadın derdin açtı /Geçim zor oldu zor oldu /Dedi aşık dile getir /Geçim zor oldu zor oldu //Evimiz yok nerde durak /Geçim zordur her şey uzak /Kime derdimizi yanak /Geçim zor oldu zor oldu // Bize yoktur asla yayla /Kuru ekmeğ sade çayla/Et bulursan bize payla

/Geçim zor oldu zor oldu // Akşam sabah her gün zam var /Geçim zordur her gün gam var /Geniş dünya bak bize dar /Geçim zor oldu zor oldu // Çobanoğlu hislenirim /Doğru yola yaslanırım /Büyüklerle seslenirim /Geçim zor oldu zor oldu” (<https://www.turkudostlari.net/>).

Çobanoğlu ekonomik anlamda yaşanan değişimlerden de bahsetmektedir. Ekonomi, tüm toplumlarda vazgeçilmez bir temel değerdir. Ekonomide yaşanan olumlu değişimler insanları olumlu etkilediği gibi olumsuz değişimler de insanları olumsuz etkilemektedir. Çünkü insanoğlu en temel ihtiyaçlarını ekonomi ile karşılamaktadır. Çobanoğlu, bir kadının ağzından yazdığı “Geçim Zor Oldu” adlı türküsünde yaşanan ekonomik sıkıntılardan bahsetmektedir. İnsanların evinin olmadığını, geçimin zorlaştığını, kuru ekmek ve çay tüketilip, et yiyemediklerini, sabah akşam zam yapıldığını ve insanların bu durumdan kederli olduklarını ancak dertlerini kime söyleyeceklerini bilemediklerini, doğrudan şaşmayıp büyüklerin seslerini duymalarını istediklerini dile getirmektedir. İnsanların her ne kadar geçim sıkıntısı yaşasalar da doğru yoldan şaşmayıp helal kazanç peşinde olmaya dikkat ettikleri görülmektedir. Bu durum, toplumumuzda doğruluğun ve helal kazancın ne kadar önemli bir değer olduğunu ortaya koymaktadır.

Çobanoğlu’nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü “Dön Baba” adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: *“Almanya sen babamı götürdün/Vakit geçti zaman oldu, dön baba! /Söz vermiştin çabuk dönecem oğul, /Işıklı günler zindan oldu, dön baba! // Bilir misin baba bize ne oldu? /Bir sene demiştin on sene oldu, /Anamın saçları hep beyaz oldu, /Hâlimiz perişan oldu, dön baba! // Ayten, Gülten, Mehmet yolunu bekler, /Üçü de ağlıyor boynunu bükler, /Kulağım sestedir gözüm yol çeker, /Dertlerimiz çıban oldu, dön baba! // Çobanoğlu destan yazdı ağladı, /Hasretlik bak ciğerimi dağladı, /Gurbet elde kim yolunu bağladı? /Günlerimiz fiğan oldu, dön baba!”* (Özer Yürük, 2019: 40; <https://www.turkudostlari.net/>).

Ekonomik sıkıntılar, insanların yaşadıkları yerleri terk edip gurbete gitmelerinde etkili olmaktadır. Özellikle 1950-60’larda insanların ekmek parası uğruna gurbete gittikleri ve ailelerini geride bıraktıkları görülmektedir. Erkeklerin Almanya gibi ülkelere ekmek parası için gitmeleri onların ülkeye dönüş sürelerini uzatmakta ve geride bıraktıkları ailelerinin manevi anlamda sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır. Çobanoğlu’da yaşanan bu sıkıntıları bir gencin ağzından yazdığı “Dön Baba” adlı türküsünde dile getirmiştir. Toplumumuzda baba evin direği olarak tasvir edilmektedir. Babadan sonra aileyi geçindirmek ise en büyük erkek çocuğa düşmektedir. Çobanoğlu, bu türküsünde babası gurbetteyken evi geçindirmek zorunda kalan gencin yaşadıkları sıkıntıları, gurbetin zorluklarını, aile üyelerinin gurbet yolu beklerken perişan olduklarını ve ailenin mutlu günlerini aradıklarını dile getirmektedir. Görüldüğü gibi bir taraftan maddi sıkıntıları gidermek için gurbet ellere düşülmekte bir taraftan da aile üyeleri arasında manevi sıkıntılar -belki de bu nedenden dolayı yuvalar dağılmakta- artmaktadır. Bu durumda, ekonomik faktörlerin toplumsal değişme ve çözülme üzerinde etkili olduğu söylenilebilir. Toplumumuzda aile birliği ve beraberliği önemli bir değer olsa da zaman içinde mecburi şartlardan dolayı aile birliğinde bozulmaların yaşandığı görülmektedir.

Çobanoğlu’nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü “Doğru Yürü Doğru Çalış” adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: *“Doğruluğa bir destanım var benim, /Doğru yürü, doğru çalış, doğru ol! /Helalinden çalış malın bal eyle, /Doğru yürü, doğru çalış, doğru ol! // Düşünki geçiyor durmadan çağın, /Tarlada ekinin hem bahçen bağın, /Az bir hile olsa söner ocağın, /Doğru yürü, doğru çalış, doğru ol! // Haram katma helal olan malına, /Kem göz ile bakma Hakk’ın kuluna, /Daima sen yürü kendi yoluna, /Doğru yürü, doğru çalış, doğru ol! // Haram insan yüz çalışsa yok olur, /Helallerin ticareti çok olur, /Mert olan kişiler gözü tok olur, /Doğru yürü, doğru çalış, doğru ol! // Çobanoğlu budur bizim arzumuz, /Doğru olsak ak görünür yüzümüz, /Doğru söyler, doğru çalar sazımız, /Doğru yürü, doğru çalış, doğru ol!”* (Özer Yürük, 2019: 42-43; <https://www.turkudostlari.net/>).

İnsanların toplum içinde saygı kazanmasını sağlayan doğruluk ve dürüstlük, toplumumuzda çok önemli bir değerdir. Çobanoğlu, doğruluğun insana neler kazandırdığını “Doğru Yürü Doğru Çalış” türküsünde dile getirmiştir. Doğruluğu helal-haram noktasında ele alan Çobanoğlu, helal kazancın daha tatlı olduğunu, bereketli olduğunu, insanın yüzünü ak ettiğini belirtirken haram kazancın yuvaları yıktığını, bereketsiz olduğunu, insanı aç gözlü hale getirdiğini belirtmektedir. Ayrıca Çobanoğlu, kendisinin doğruluktan ayrılmadığını da ifade etmektedir. Dolayısıyla Çobanoğlu’nun toplumumuzda sevilen bir âşık olmasında ve kendisinin güzel başarılarla imza atmasında doğruluktan ayrılmamasının önemli bir etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Çobanoğlu’nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü “Okuma Destanı” adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: *“İlim ile eyle savaş /Oku oku durma oku /Okuyandan gelmez zarar /Oku oku durma oku // Sağlam et temel taşı /Ele bırakma işini /Kimseye eğme başını /Oku oku durma oku // Okul ilmin yuvasıdır /Çağımızın lambasıdır /Gençliğin bir meyvasıdır /Oku oku durma oku // Çalış ki olasın insan /Sayılasın büyük irfan /Aya gitmek istiyorsan /Oku oku durma oku // Kaleminden göster yolu*

/Nidem çalışmayan kulu /Olmak istiyorsan dolu /Oku oku durma oku //Yarayı sarmak istersen /Hepsini vurmak istersen /Fabrika kurmak istersen /Oku oku durma oku //Demir yolu işletmesi /Göklerde uçaklar sesi /Petrollerin fişkirması /Oku oku durma oku //Madeni olan bir dağı /Has olur onun toprağı /Araştırır ilim çağı /Oku oku durma oku // Çobanoğlu der bu sözü /Ak olur doğrunun yüzü /Büyük Atatürk'ün sözü /Oku oku durma oku” (https://www.turkudostlari.net/).

Çobanoğlu, türkülerinde eğitime verilen değeri de dile getirmektedir. Eğitim, insanların istedik davranışları kazanmalarında oldukça önemli ve temel bir değerdir. Çobanoğlu, “Okuma Destanı” adlı türküsünde okumanın insana fayda kattığını, insanı kimseye minnet ettirmediğini, saygı kazandırdığını, ülke için önemli adımlar atılmasında ön ayak olduğunu dile getirmektedir. Bu nedenle âşık, durmadan okumak gerektiğini bir nasihat olarak bu türküsünde sıkça dile getirmektedir.

Çobanoğlu'nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü “İlimsiz Bir Kimse İnsan Olamaz” adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: “*Dinleyene benim sözüm nasihat, /İlimsiz bir kimse insan olamaz, /Bu söz yalan olmaz olur hakikat, /İlimsiz bir kimse insan olamaz. //Açılmayan gizli sırrı olsa da, /Bağbanın bahçesi bârı olsa da, /Dünya kadar bile varı olsa da, /İlimsiz bir kimse insan olamaz. //Sen seni yetiştir kalma avara, /İlim sahibini durmadan ara! /Bir yüzün ak olur bir yüzün kara, /İlimsiz bir kimse insan olamaz. //Çalış güven derler değildir yalan, /Evvvel can demiştir sonra da canan, /Olmak ister isen eğer sen insan, /İlimsiz bir kimse insan olamaz. //Bilmediğin şeyi hemen yaz öğren! /Türkçe konuş, Türkçe oku öz öğren! /Âlim kişilerden güzel söz öğren! /İlimsiz bir kimse insan olamaz. //Cahil insan ne kazansa kâr olmaz, /Cahil olanlara kimse yar olmaz, /Çobanoğlu cahil bahtiyar olmaz, /İlimsiz bir kimse insan olamaz.” (Özer Yürük, 2019: 149; https://www.turkudostlari.net/).*

Çobanoğlu türkülerinde çalışmanın ve ilim öğrenmenin önemi üzerinde de durmaktadır. Çobanoğlu'na göre insanı insan yapan özelliklerden biri ilimdir. Bu nedenle ilimsiz insan anlamsız hale gelmektedir. Çobanoğlu, “İlimsiz Bir Kimse İnsan Olamaz” adlı türküsünde insanın ne kadar varlığı olsa da ilimsiz hiçbir anlam ifade etmediğini dile getirmektedir. Aynı zamanda âşık, insana çalışması gerektiğini, bilmediğini öğrenmek için çabalamasını, Türkçe konuşup yazarak özünü öğrenmesini, ilim sahibi insanlardan bir şeyler öğrenmesini de nasihat etmektedir. Çobanoğlu bu türküsünde toplumda önemli bir yere sahip olan çalışkanlık değerine yer vererek mutluluğun ilimle ilişkili olduğunu da ortaya koymuş olmaktadır.

Çobanoğlu'nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü “Vicdanlı Olana Bir Destanım Var” adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: “*Vicdanlı olana bir destanım var /Hakkı Hak gözüyle görür vicdanlı /Dilerim Yaradan ona olsun yar /Verdiği ikrarda durur vicdanlı // Dünya onun olsa kendini öğmez /Doğruluğu sever mazluma değmez /İmkan yoktur kötü yerde eğlenmez /Fakirin halini sorar vicdanlı // Kamil olanlara pişkindir pişkin /Babalar sözüdür bu dünya üç gün /Ne kadar dünyada olsa da düşkün /Kimseye dert yanmaz erir vicdanlı // Bu felek herkese yapmıştır oyun /Bir fakir kapıda eğerse boyun /Olsa da üç gidik dört tane koyun /Fakirin hakkını verir vicdanlı // Ben ki Çobanoğlu sözüm dinlesen /Eyüp gibi yara alsan inlesen /Bir kötü rüyayı ona söyleyen /Çevirir hayıra yorar vicdanlı” (Özer Yürük, 2019: 35; https://www.turkudostlari.net/).*

Vicdanlı olmak, kişinin ahlaki davranış sergilemesinde oldukça önemli bir kriterdir. Kişi vicdan muhasebesi yaparak davranışlarının doğruluğu ya da yanlışlığı hakkında yargıda bulunabilmektedir. Çobanoğlu, “Vicdanlı Olana Bir Destanım Var” adlı türküsünde vicdanlı bir insanda olması gereken özellikleri dile getirmektedir. Çobanoğlu'na göre vicdanlı insan, verdiği sözde duran, mütevazı olan, doğruluktan ayrılmayan, kötü yerlerde eğlenmeyen, yoksulun yanında olup onların hakkını gözeten, kimseye dert yanmayan, her şeyi hayra yoran insandır. Çobanoğlu'nun vicdanlı insana yönelik ifadeleri, birer toplumsal değer olan doğruluk ve yardımseverlik değerlerini içinde barındırmaktadır. Dolayısıyla vicdanlı insan olmak, toplumsal değerlerin yaşatılmasında da oldukça önemlidir denilebilir.

Çobanoğlu'nun toplumsal değişme ve değerler bağlamında incelenen bir diğer türküsü “Yavaş Yavaş Kayıp Oluyor” adlı türküsüdür. Türkünün sözleri şu şekildedir: “*Hele bakın bu dünyanın haline /Zaman yavaş yavaş kayıp oluyor /İtibar olmuyor hiç bir insana/ Vicdan yavaş yavaş kayıp oluyor // İnsanın vücudu yeşeren bağıdır /Bir yanı ölüdür bir yanı sağdır /Gençlik dedikleri yüce bir dağdır /Duman yavaş yavaş kayıp oluyor // Felek her gelene yapar oyunu /Hiç sormuyor insanların soyunu /Ağasına teslim eder koyunu /Çoban yavaş yavaş kayıp oluyor // Bu insanın nereden geliyor sesi /Yaşamaktır onun bütün hevesi /Durmadan yüzüyor ümit gemisi /Liman yavaş yavaş kayıp oluyor // Çobanoğlu asla sırra erilmaz /Sahibi olmayan bahçe derilmaz /Dün gördüklerimiz bu gün görülmez /İnsan yavaş yavaş kayıp oluyor” (Özer Yürük, 2019: 127; https://www.turkudostlari.net/).*

Çobanoğlu, “Yavaş Yavaş Kayıp Oluyor” adlı türküsünde insanların yaşama isteğinin olmasına karşılık dünyanın geçici olduğunu dile getirmektedir. Çobanoğlu, zaman içinde insanların birbirlerine güvenmediğini, vicdanın kaybolduğunu, gençliğin geçici olduğunu, herkesin bir gün mutlak öleceğini, dün olanların bugüne kalmadığını dile getirerek bu dünyanın geçiciliğini ifade etmektedir. Toplumumuzda yaşamak kadar ölmek

de bir değerdir. Müslüman bir toplumda yaşıyor olmamız bu dünyanın geçici olduğunu ve vademizin bir gün dolacağını benimsemeyi değerli hale getirmektedir. Görüldüğü gibi Âşık Murat Çobanoğlu türkülerinde aileden ekonomiye, doğruluktan çalışkanlığa, vicdandan ölüme kadar birçok toplumsal değeri ve bu değerlerde yaşanan değişimleri dile getirmiştir.

6. Sonuç

Her toplumun kendine özgü bir yaşam biçimi vardır. Kültür adı verilen bu yaşam biçimi başta aile aracılığıyla olmak üzere çeşitli şekillerde kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Sözlü ve yazılı kültür ürünleri de bu yaşam biçiminin aktarılmasında önemli rol oynamaktadır. Sözlü kültürün bir ürünü olan türküler toplumun gelenek göreneğini, değerlerini, o toplumda yaşanan değişimleri ve benzerlerini kuşaktan kuşağa aktarmada önemli rol oynamaktadır. Çünkü türküler “toplumun aynası”dır. Âşıklar toplumda ne görürlerse onları yetenekleri ölçüsünde dile getirmektedirler.

Bu çalışmada 20. yüzyılın önemli âşıklarından biri olan Âşık Murat Çobanoğlu'nun türkülerini toplumsal değişme ve değerler bağlamında ele alınmıştır. Çobanoğlu'nun “Yirminci Asrın Sonuna Kaldık”, “Kusur mu Etmış”, “Ne Kötü Zamana Kaldık”, “Geçim Zor Oldu”, “Dön Baba”, “Doğru Yürü Doğru Çalış”, “Okuma Destanı”, “İlimsiz Bir Kimse İnsan Olamaz”, “Yavaş Yavaş Kayıp Oluyor”, “Vicdanlı Olana Bir Destanım Var” adlı türkülerini incelenmiş ve toplumsal değişme ve değerlere ilişkin nelerin dile getirildiğine odaklanılmıştır.

Çobanoğlu'nun incelenen türkülerinde hem toplumsal düzenin bozulması hem de toplumsal değerlerin kaybolması gibi ifadelerle sıkça rastlanılmıştır. Çobanoğlu'nun türkülerinde aile, saygı, dini değerler, güven, giyim kuşam, çalışkanlık, doğruluk, ekonomi, ilim, gurbet, ölüm, ahlak-vicdan gibi değerlere yer verilmiş ve bu değerlerde yaşanan değişimler dile getirilmiştir.

Çobanoğlu'nun türkülerinde aile düzeninin bozulduğu, anne babaya ve büyüklere saygı gösterilmediği, evlatların hayırsızlaştığı, anne babaya şiddet eğiliminde bulunduğu, kız çocuklarının küçük yaşta gezme meraklısı oldukları, aile üyelerinin birbirlerine saygı göstermediği, çocukların terbiye edilmediği/edilemediği ve dolayısıyla aileye verilen değerlerin ortadan kalktığı görülmektedir. Aynı zamanda dini bir değer olan camilere insanların gitmeyip meyhanelere gitmeleri, İslam'ın şartının bilinmemesi, “Bismillah”sız sofraya oturulması, Kur'an bilmeme, nasihat dinlememe gibi dini değerlerde de birtakım değişimlere rastlanılmaktadır. Giyim kuşam noktasında ise kadın giyimine yönelik birtakım değişimlerin olduğu görülmektedir. Bu değişimler arasında kadınların makyaj yapması ve mini etek giyinmesi yer almaktadır. Ayrıca kadınların bu değişimlerle birlikte dikiş dikmeyi, yama yapmayı bilmedikleri de dile getirilmiştir. Çobanoğlu'nun türkülerinde güven konusunda birtakım değişimlerin yaşandığına da rastlanılmaktadır. İnsanların birbirlerine dertlerini söyleyememeleri, dostun dosta düşman olması, kardeşin kardeşi öldürmesi, evladın anne babasını tanımaması, her gün yuvaların yıkılması gibi durumlar güven duygusunun kaybolduğunu göstermektedir.

Çobanoğlu, ekonomik anlamda yaşanan sıkıntılardan da türkülerinde bahsetmiştir. Geçimin zorlaştığı, insanların yiyecek et bulamayıp kuru ekmek ve çay tükettikleri, sürekli zam yapıldığı ve insanların bu durumdan kederli oldukları dile getirilmiştir. Bunlara rağmen insanların doğrudan şaşmayıp helal kazanç peşinde olmaları helal kazanca verilen değeri de ortaya koymaktadır. Helal ekmek parası kazanma arzusu ve geçim sıkıntısı insanları gurbet yollarına düşürmektedir. Çobanoğlu da türkülerinde gurbet konusuna değinmekte ve gurbette yaşanan zorlukları dile getirmektedir. Hem gurbete gidenin hem de geride kalanların manevi anlamda sıkıntı yaşadıkları, en büyük erkek çocuğun omuzlarına ev geçindirme yükünün yüklendiği, mutlu günlerin özlenildiği belirtilmiştir. Bütün bunlara katlanılmış olması, genelde ekonomiye özelde de helal kazanca verilen değeri ortaya koymaktadır. Çobanoğlu'nun türkülerinde doğruluğa ve çalışkanlığa da sıkça rastlanılmaktadır. Bu noktada nasihatlerin yer aldığı görülmektedir. Doğruluğu ve çalışkanlığı helal-haram noktasında ele alan âşık, helal kazancın bereketli olduğunu, insanın yüzünü kara çıkarmadığını ancak haram kazancın bereketsiz olduğunu, yuvaları dağıttığını ifade etmiştir.

Çobanoğlu, türkülerinde okumanın, ilim öğrenmenin üzerinde de durmaktadır. Çobanoğlu, okumanın insanı kimseye minnet ettirmediğini, saygı kazandırdığını, ülkenin ilerlemesi için adım atılmasını sağladığını ifade etmiştir. Ayrıca insanın ilim öğrenmek için çalışması gerektiğini, Türkçe okuyup yazarak kendi özünü öğrenmesi gerektiğini, insanı insan yapan özelliğin ilim bilmek olduğunu dile getirmiştir. Böylece

Çobanoğlu, eğitimin hem bireysel hem de toplumsal anlamda ne denli önemli olduğunu ortaya koymuş olmaktadır.

Çobanoğlu, türkülerinde vicdana ve bu dünyanın geçiciliğine de yer vermiştir. Sözünde duran, mütevazı olan, doğruluktan ayrılmayan, yoksulun yanında olup onun hakkını gözeten, kimseye dert yanmayıp her şeyi hayra yoran insanların vicdanlı insanlar olduklarını belirtmiştir. Vicdanlı olmanın da yine doğruluğu, güvenilirliği, yardımlaşmayı ve ahlaklı olmayı beraberinde getirdiğini ortaya koymuş olmaktadır. Ancak Çobanoğlu bir başka türküsünde insanların birbirlerine güvenmediğini, vicdanın kaybolduğunu dile getirerek bu dünyanın geçiciliğinden bahsetmiştir. Müslüman bir toplumda insanın yaşaması kadar ölmesi de bir değerdir. Çobanoğlu da bu dünyanın geçici olduğunu herkesin mutlaka bir gün öleceğini, gençliğin geçici olduğunu, dün olanların bugün olmadığını türküsünde belirtmiştir. Bu dünyanın geçiciliğinden ve ahiret hayatının varlığından dolayı Çobanoğlu'nun türkülerinde sıklıkla doğru yaşanılması gerektiğine ve kendisinin de doğruluktan ayrılmadığına rastlanılmaktadır.

Çobanoğlu'nun türkülerinde Durkheim'in anomi olarak ifade etmiş olduğu, bireylerin toplumdan soyutlanması, topluma yabancılaşması durumlarını görmek de mümkündür. Toplumsal değerlerin değişmesi yahut gereken önemin verilmemesi, bireyselleşmelerin artmasını, toplumun birlik ve beraberliğinin zedelenmesini beraberinde getirerek toplumda bir uyum sorunu yaşanmasına neden olmaktadır. Çobanoğlu da insanların birbirlerine güvenmediklerini, kardeşin kardeşi öldürdüğünü dile getirerek toplumun en küçük birimi olan aile içinde bile birlik ve beraberliğin bozulduğunu, saygısızlıkların arttığını belirtmektedir. Bu durum Durkheim'in anomi olarak ifade ettiği durumun yaşanmasına, değerlerin düzenleyici gücünün zayıflamasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Durkheim'in toplumsal değişme anlayışına türkülerde de rastlanılmaktadır denilebilir.

Görüldüğü gibi türküler toplumsal yaşama dair önemli ipuçları vermektedir. Çobanoğlu, hem toplumsal değerleri türkülerinde dile getirmiş hem de toplumsal yaşamda yaşanan değişimleri değerler üzerinden ifade etmiştir. Bu şekilde hem geçmiş ve günümüz karşılaştırması yapma hem de toplumsal değişimin hızını kestirme fırsatı da elde edilmiştir. 2022 yılında toplumsal değerlere ilişkin yaptığımız çalışmada toplumsal değerlerin her geçen gün önemsizleştiği ve bu değerlerden zamansal ve mekânsal farklılıklarla birlikte uzaklaşıldığı sonucunu yıllar önce yazılan türkülerde de görmekteyiz. Bu durum türkülerin sosyolojik olarak incelenmesinin gerekliliğini bir kez daha ortaya koymuş olmaktadır.

Yapılan çalışmalarda türkülerin toplumsal değişmelere yönelik izler taşıdığı görülmektedir. Adıgüzel'in 2020 yılında "türkülerde göçün izleri" üzerine yapmış olduğu çalışmada göçün toplumsal değişimde belirleyici olduğu ve göçün gurbetlik türkülerinin yazılmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada da Çobanoğlu, gurbete gidenlerin ve geride kalanların yaşadıkları sıkıntıları, yaşanan değişimleri "Dön Baba" türküsüyle dile getirmiştir. 2022 yılında Alpdoğan ve Solmaz'ın yapmış olduğu çalışmada da Türk toplumunda ön planda olan kadının farklı kültürlerin etkisiyle nasıl değiştiği ağıtlar üzerinden dile getirilmiştir. Çobanoğlu da zamansal olarak yaşanan değişimleri "Yirminci Asrın Sonuna Kaldık" türküsünde dile getirirken kadının giyim kuşamının değiştiğini dile getirmiştir. Bu noktada toplumsal cinsiyet anlayışının türkülerde yansıtıldığını söylemek de mümkün olmaktadır. Görüldüğü gibi türküler farklı noktalardan değerlendirilse de topluma dair ortak duyguları yansıtmaları ve yaşanmış olayları dile getirmeleri benzer sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır.

Sonuç olarak yapılan bu çalışma ve diğer çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda türkülerin topluma dair önemli ipuçları ortaya koydukları, toplumsal değişimlerin ve değerlerin türkülerde dile getirildiği ve türkülerin sosyologlar için önemli veri kaynakları oldukları ifade edilebilir.

Kaynakça

- Abak, Ş. (2007). *Karpuz Kestim Yiyen Yok*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2020). "Yarım İstanbul'u Mesken mi Tuttun?": Sosyolojik Bir Olgu Olarak Türküler ve Türkülerde Göçün İzleri. *Sosyoloji Divanı*, (15), 193-208.
- Albayrak, N. (2012). Türkü. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*.
- Alpdoğan, F. F. ve Solmaz, F. (2022). Polat Yöresi Gelin Türkülerinde Toplumsal Cinsiyete Dair İzler. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 4(10), 797-812.
- Alver, K. (2015). Türküler Ne Söyler. *Haller Hayaller* içinde (187-191). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Arvasi, S. A. (1999). *Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Burak Yayınevi.

- Avcı, N. & Topçu, D. (2021). Toplumsal Değerlerden Uzaklaşma. *Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi*, 3(6), 139-151.
- Cezayirli, G. (2004). Küreselleşme, Bireyselleşme ve Toplumsallaşma. *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 14(41), 29-58.
- Dere, H. ve Çapraz E. (2021). Sait Uğur'un Türkü Derlemeleri Üzerine Bir İnceleme. *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, 1(2), 157-180.
- Dönmezer, S. (1990). *Sosyoloji* (10. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Durbilmez, B. (2005). Âşık Murat Çobanoğlu (1940-2005). *Milli Folklor*, 17(66), 119-122.
- Düzzüner, S. (2015). Değişen Dünyada Gençlik ve Değerler. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 105-126.
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. Cemal Güzel (Yayına Hazırlayan). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Göz, K. (2014). Toplumsal Değerler Bağlamında Yaşama Hürriyeti. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 85-101
- Halıcı, F., (1992). *Âşıklık Geleneği ve Günümüz Halk Şairleri*. Ankara: Güldeste Yayınları.
- Hökelekli, H. (2010). Modern Eğitimde Yeni Bir Paradigma: Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış: Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, 6(18), 4-10.
- Kaya, D. (2021). *Türk Dünyası Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaynar, Ü. (1996). *Türk Halk Kültürü ve Halk Müziği*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Kıral, B. ve Çilek, A. (2020). 2023 Vizyon Belgesi'nin Karakter Eğitimi Bakımından Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(225), 5-22.
- Kurt, B. (2016). *Malatya Yöresi Türkü Söyleme Geleneği ve Malatya Türküleri*. Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ozankaya, Ö. (1995). Temel Toplumbilimleri Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Özbey, Ö. (2015). *Karşılıklı Âşık Murat Çobanoğlu Merkezinde Âşıklık Geleneği ve Medya İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Özer Yürük, D. (2019). *Âşık Murat Çobanoğlu'nun On Birli Hece Ölçüsü İle Yazılan Şiirlerindeki Değerler Eğitimi Unsurlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Somuncu, A. Ş. (2022). Oluşumsal Yapısalcı Yöntem Işığında Karşılıklı Âşık Murat Çobanoğlu'nun Şiirleri Üzerine Bir İnceleme. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 53, 189-205.
- Şimşek, E. (2016). Âşık Veysel'in Âşıklık Geleneği İçerisindeki Yeri Üzerine Bir Değerlendirme. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (9), 117-126.
- Tatlıcan, Ü. (2018). Pozitivist, Organizmacı ve Evrimci Toplumsal Değişme Anlayışı. *Toplumsal Değişme Kuramları* içinde (33-58). Mustafa Altunoğlu (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Tokel, B. B. (2002). *Bağımıza Gazel Düştü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Topçu, D. (2022). *Türkiye'de İç Göç ve Toplumsal Değerler (Kahramankazan Örneği)*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2022, Ekim) Erişim adresi <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.10.2022).
- Türkü Dostları (2002, 16 Nisan). Erişim adresi <https://www.turkudostlari.net/sor.asp?a=883> (Erişim tarihi: 18.11.2022).
- Vural, F. G. (2011). Türk Kültürünün Aynası: Türküler. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(3), 397-411.
- Vural, T. (2018). Türkülerdeki Göç Algısı. *Sahne ve Müzik Eğitim-Araştırma e-Dergisi*, (6), 1-12.
- Yazıcı, M. (2013). Değerler Eğitimine Gönüllü Katılan Öğretmenlerin Profili ve Görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, 6(2), 995-1023.
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Zencirkıran, M. (2006). *Sosyoloji* (4. Baskı). Bursa: Dora Yayınları.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
